

АРАБІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація

Стаття присвячена дослідженню арабізмів в українській мові, посилаючись на наукові праці лінгвістів-сходознавців. Здійснено розподіл запозиченої лексики за тематичними підгрупами. Звернено увагу на роль і місце арабської мови у світі.

Ключові слова: арабська мова, арабізми, українська мова, мовні контакти, запозичення.

Abstract

The article deals with the study of Arabic vocabulary in the Ukrainian language, referring to the scientific works of linguists-orientalists. The loanwords are divided into thematic subgroups. Attention is paid to the role and place of the Arabic language in the world.

Keywords: Arabic, Arabic vocabulary, Ukrainian, language contacts, loanwords.

Арабська вважається найскладнішою мовою після китайської. По-перше, великою складністю відрізняється письмо, яке не схоже ні на латиницю, ні на кирилицю, яке пишеться справа наліво, так звана «арабська в'язь» [2, с. 112]. По-друге, досить непростою та своєрідною є й сама структура мови, зокрема морфологія і граматики. Складність полягає також в тому, що для арабської мови характерна велика кількість синонімів та багатозначних слів.

Сьогодні розрізняють три основні типи арабської мови: **класична** (середньовічна, якою написано Коран); **літературна** (мова мас-медіа та політики арабських країн); **розмовна** (побутова, яка поділяється на багато різновидів та діалектів, поширених у різних регіонах арабського світу).

Як підкреслює О.І.Чердніченко, не потребує доведення той факт, що мовні контакти є надзвичайно важливим зовнішнім чинником розвитку людських мов [5, с. 4]. Українці, насамперед запорізькі козаки, завдяки тісним контактам з Кримським ханством та Османською імперією, запозичили чимало тюркських, а також арабських слів. Наприклад, слово *кава*, яке в нашій мові зберегло свою початкову арабську форму. Запозичення з арабської мови збагатили мови східних слов'ян, стали невід'ємною їх частиною.

На думку відомого арабіста М. Вашкевича, багато ідіом, що існували у східнослов'янських мовах, можна розшифрувати лише за допомогою арабської мови. Так, акула арабською – *ненажерлива*; баран – *невинний* (звідси вираз – «невинний агнець»); бик – *рогатий*; жайворонки – *плескає у повітрі крилами*; сойка – *крадійка*; собака – *гонча*; страуси – *ховають голови* (складання араб. сатар – «ховати» і руус – «голови»).

Проблема мовних контактів і запозичень є однією з центральних істориколексикологічних проблем і завжди привертала увагу дослідників. Дослідженням арабської лексики в українській мові займалися Данилюк Н. М., Писик Р.В., відомий арабіст Вашкевич М. М., Агатангел Кримський, Андрій Ковалівський, Ярема Полотнюк, Валерій Рибалкін, Михайло Якубович, Володимира Федін та інші.

Арабізми розглядалися, як правило, у сукупності з іншою чужомовною лексикою або в загальній масі східних запозичень. Всього в українській мові існує кілька сотень слів, запозичених з арабської. Вони діляться на кілька тематичних підгруп: рослинний і тваринний світ, географічні об'єкти, найменування одягу та матеріалів, релігійна лексика, військові терміни тощо.

Зазвичай, арабські слова потрапляли в нашу через мови-посередники – латинську, турецьку, перську, західноєвропейські. Крім екзотичних слів на кшталт *джин*, *джихад*, *візир*, *гашиш*, *гарем*, *жасмин*, *султан*, *шербет* тощо, арабськими за походженням являються деякі назви зірок та сузір'їв (*Альдебаран*, *Альтаір*), ряд наукових термінів (*алгебра*, *алхімія*, *алгоритм*), слова: *арсенал*, *алкоголь*, *цифра*, *зеро*, *альманах*, *газель*, *факір*, *халва*, *сезам*, *тариф* і багато інших [4, с. 210].

Назва військового звання *адмірал* – «емір моря». Арабська фраза «*абра'а кад'абра'а*» буквально означає «зцілив він, зцілив». Тобто припускають, що середньовічні лікарі використовували заклинання в повній відповідності з його значенням [4, с. 211].

На особливу увагу заслуговує «Словар українських виразів, перенятих з мов тюркських» [1, с. 202] українського філолога й педагога Остапа Макарушки, опублікований у 1895 році в «Записках

Наукового товариства імені Шевченка». У словнику подано слова в оригінальному написанні та їхні українські відповідники разом із лексемами арабського, перського, турецького, монгольського походження.

Дослідник Амірреза Моллаахмаді здійснив лексико-семантичний аналіз запозичень, зафіксованих у словниках іншомовних слів української й російської мов, а також у етимологічному словнику української мови, і виділив такі основні тематичні групи лексичних запозичень: 1) назви їжі (у тому числі назви плодів і рослин) і напоїв (*плов, хурма, лимон, кишмиш*); 2) назви рослин (які використовуються в технічних цілях) і тварин (*хна, шафран, шакал*); 3) назви ігор і дій у іграх (*нарди, шах, мат*); 4) назви видів діяльності й спільності людей (*душман*); 5) назви посад, титулів, військових звань, державних закладів (*шах, сатран*); 6) назви предметів домашнього вжитку, меблів, музичних інструментів (*мангал, тахта, диван*); 7) назви будівель (*кіоск*); 8) назви тканин, одягу, головних уборів (*халат, тюрбан*); 9) назви дорогоцінного каміння, мінералів, корисних копалин (*бірюза, нафта*); 10) назви з релігії та міфології (*намаз, дервіш*); 11) лексика літературної діяльності (*рубайі*) [3].

В українському мовознавстві арабізми досліджувалися, як правило, у сукупності з іншою чужомовною лексикою або в загальній масі східних запозичень. Так, наприклад, Розалія Мансурівна Светлова зазначає, що в російській мові серед арабізмів найбільшу групу (58 одиниць) становлять лексеми на позначення релігійного життя мусульман [1, с. 203]. Подібну думку висловлює польська дослідниця Ізабела Коньчак, яка констатувала, що з 97 арабських за походженням слів, найбільшу частину (23 лексеми) становить релігійна лексика [1, с. 203].

В українському ж мовознавстві питання лексики, пов'язаної з ісламом та ісламською культурою, лише частково порушує Наталія Піддубна в дисертації «Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові» [1, с. 204], у якій вона досліджує назви релігійних споруд різних віросповідань (християнства, язичництва, іудаїзму, ісламу, буддизму), історію їх розвитку в українській мові (від давньоукраїнського періоду до сучасності). Так, найбільш поширеною є лексема *мечеть* (рідко *мечет*) – молитовний дім у мусульман, яка походить від турецько-арабського «місце поклоніння»; *мізгат, мізгит*, які зараз є архаїзмами. Досить розповсюдженою в українській мові є також запозичена з турецької мови лексема *мінарет* – висока башта при мечеті, з якої проголошується заклик до молитви. Питання арабізмів дуже тісно пов'язане з питанням формування в українській мові ісламської термінології – це, передусім, релігійна лексика [1, с. 205].

Ні для кого не секрет, що вивчення української мови як іноземної, є неоднаково легким для представників різних національностей. Зрозуміло, що чим більше рідна мова має спільного з мовою, яку ви вивчаєте, тим легше запам'ятовувати нову лексику. А відтак, найлегше вивчати мову, фонетика, граматику, графіка (письмо) та лексика якої, найбільш подібні до вашої мови. Українська мова не є ізольованою, і має чимало адаптованих запозичень з різних мов світу й з арабської зокрема.

Вивчення запозичень в українській мові полегшує запам'ятовування нових слів студентами іноземцями, які вивчають українську мову як іноземну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Данилюк Н.М. До питання дослідження орієнтальної лексики в українській мові / Н. М. Данилюк // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. // Серия «Филология. Социальные коммуникации» – м.Торунь, Польща Вид.: Унів. Миколая Коперника, 2013. – Том 26 (65). № 1 – С. 200-208.
2. Іванишин В.П. Мова й нація. / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький – Дрогобич: «Відродження», 1994. – 218с.
3. Моллаахмади Амірреза. Основные тематические группы персидских лексических заимствований в русском и украинском языках / Моллаахмади Амірреза // Studia Linguistica. – Вип. 5. – 2001. – С. 415–420.
4. Федина В.С. Арабські лексичні запозичення в українській мові / В.С. Федина. // Вісник: Проблеми української термінології.. – Львів: Нац. ун. «Львівська політехніка», 2002. – № 453 – С. 201–213.
5. Чередниченко О. І. Мовні контакти в сучасному світі / О. І. Чередниченко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка: Іноземна фі-лологія. – К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2006. – Вип. 40. – С. 4 – 6.

Сташкевич Інна Андріївна – викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: Innchuk999@gmail.com

Stashkevych Inna Andriivna – teacher of the Linguistics' Department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: Innchuk999@gmail.com

Аль Селмі Гарет – студент групи 4ПІ-19, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця

Al Selmi Gareth – student of the 4PI-19 group student of the group, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia